

7. Kvarterna formacija.

Za vrijeme mlađeg odsjeka tercijarne formacije zauzimala su znatan dio Dalmacije slatkovodna jezera. No koncem tercijarne formacije promjenile su se te prilike u tomu, što je tih jezera dijelomice nestalo. Abnormalni klimatski odnošaji, koji su za vrijeme starog kvartera vladali u sjevernim krajevima (Alpe, Njemačka i t. d.) — takozv. ledeno doba — ostavili su tragove i u Dalmaciji, te su u to doba bili oledeni najviši vrhunci Velebita, Dinare i Troglava kao i susjednih bosanskih (Ilica) i hercegovačkih (Crvstvenica) planina. Pošto su napokon klimatske prilike postale blažije, okopnili su svi ledeni i sniježni pokrovi, potoci i rijeke su silno nabujale i sobom nosile ogromnu množinu kršja i valuća, a to se je staložilo u dolinama, koje su još postale u tercijarnoj formaciji. Ovakovo staro kvarternarno valuće je danas posve slijepljeno u gromače, a ovih nalazimo na jugozapadnim obroncima Velebita (osobito u Velikoj i Maloj Paklenici), u gornjem toku Zrmanje (do Pađena), u Butišnica dolini (kod Strmice, Golubića, Knina), te u gornjem toku Cetine i uz Neretvu. Nakon što je pritjecanje voda tima tekućicama sve slabije bivalo, mogle su ove tek manje šljunka sobom nositi, dok napokon nisu bile prisiljene svoje korito sve dublje urezati u vlastite naplovine. Pa tako vidimo danas od ovih pleistocenih, staro kvarternih šljunčanih, nasipa samo još neznatnih preostataka, i to dijelom u obliku terasa uz obronke dolina (kao u Paklenicama u Velebitu) ili u osamljenim uslijed djelovanja tekućica odijeljenim krpama (na pr. u dolini Butišnice i na Kninskom polju).

U području obala i otoka osobito u sjevernoj Dalmaciji naslagale su se mjestimice za vrijeme pleistocena velike množine pijeska i ilovina, koje odgovaraju srednjeeuropskom praporu (Löss), pa koje su većim dijelom kao i prapor postale djelovanjem vjetrova. Naslage mulja i pijeska onih predjela sjeverne Adrije, koje su danas pod morem, bile su za vrijeme diluvija na suhom kopnu, a vjetrovi su ih onda sobom ponijeli prema istoku i jugoistoku i naslagali u udubinama, uvalama ili na obroncima današnjeg sjeverodalmatinskog kopna. Kada je poslije diluvijalnog doba more opet s juga napredovalo, bile su mekane pješćine od morskih valova uz obalu otrpane, pa su